

Ярослав Мудрий – великий київський князь

(до 1000-тя правління кн. Володимира Великого і Ярослава Мудрого)

Ярослав Володимирович (Мудрий) (бл. 978–1054) – видатний державний діяч і полководець, великий київський князь (1019–1054), син князя Володимира Святославича і полоцької княжни Рогнеди.

У період його князювання спостерігалось піднесення Давньоруської держави. Було розширено територію Київської Русі, укріплено кордони, встановлено контакти з багатьма європейськими країнами. Князь приділяв велике значення внутрішньому устрою держави: поширював християнство (літописці називали його “Богохранимим” та “Богомудрим”), заснував монастирі, будував храми та собори, розбудовував столицю, створив школу і бібліотеку при Софіївському соборі.

За часів Ярослава Мудрого було розпочато кодифікацію давньоруського права, результатом якої стало укладення так

званої “**Правди Ярослава**”, що становить найдавнішу частину кодексу законів, відомого як “**Руська Правда**”. 37 років правління Ярослава Мудрого заклали міцний фундамент розвитку традиції державотворення на українських землях. Протягом цього часу Давньоруська держава зберігала свою могутність і міжнародний авторитет.

В сучасній Україні встановлено високу державну нагороду – **Орден князя Ярослава Мудрого** http://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/laureat/2_om.pdf (1995), для нагородження громадян за видатні особисті заслуги перед українською державою в галузі державного будівництва, зміцнення міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за благодійну, гуманістичну та громадську діяльність.

Національною академією правових наук України та Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого заснована **Премія імені Ярослава Мудрого** http://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/laureat/27_pm.pdf (2001) – визнання видатних заслуг науковців-правознавців та практиків-юристів в розбудові правової демократичної держави України.

Життєпис Ярослава Мудрого

“Якщо будете у ненависті жити, у сварках та бійках, то самі загинете і загубите землю своїх батьків та дідів, котрі здобували її трудом своїм великим...”

З наказу Ярослава Мудрого сином

Алексеев С. В. Ярослав Мудрый: самовластеец Киевской Руси / С. В. Алексеев. – М. : Вече, 2006. – 304 с. : ил. – (Устроители Земли Русской). – Прил.: 1. Правда Русская (статьи, приписываемые Ярославу, из русской правды краткой редакции) ; 2. Церковный устав Ярослава (краткая редакция) ; 3. Поучение к братии / Лука Новгородский ; 4. Слово о законе и благодати. Молитва / Илларион.

Книга російського історика, доктора історичних наук, професора С. В. Алексєєва, фахівця з Давньої Русі і ранньої історії східних слов'ян. Вчений спираючись на стародавні літописи, іноземні свідоцтва, розповідає про життя великого князя Ярослава Мудрого, при якому Давня Русь досягла вершини своєї могутності, а він вправі міг іменувати себе самовладцем Київської Русі. До кінця його життя Русь не вела жодної війни, а сусіди залежали від неї або перебували в союзі. Не було усобиць, заколотів. В життя увійшли писане право і впорядкований суд. Виникли бібліотеки, школи, монастирі, розвивалося літописання. Русь

стала невід'ємною частиною європейської цивілізації, а ім'я князя – символом давньої єдності і загальної могутності східнослов'янських народів, спадкоємців Київської Русі.

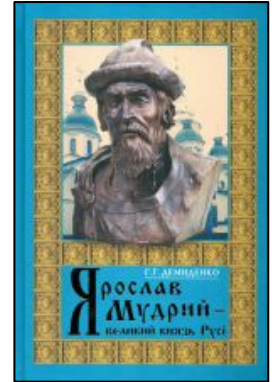
Демиденко Г. Г. Ярослав Мудрий – великий князь Русі : наук.-попул. нарис / Г. Г. Демиденко. – Харків : Право, 2013. – 352 с.

Демиденко Г. Г. Великий князь Русі Ярослав Мудрий : науч.-попул. очерк / Г. Г. Демиденко. – Харьков : Право, 2011. – 328 с.

Науково-популярний нарис доктора історичних наук, професора Г. Г. Демиденка присвячений улюбленим студентам Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Книга – захоплююча розповідь про життя, державну діяльність і законотворчість великого князя Київської Русі Ярослава Мудрого – сина Володимира I Святославовича. Написана на основі історичних джерел – літописів, хронік, саг, церковних "Сказань", археологічних знахідок, даних нумізматики, праць істориків. Тут відтворено складні, драматичні й трагічні події на Русі першої половини XI століття, історію правових пам'яток – "Руської Правди", "Устава" Ярослава, начала писаного законодавства Давньоруської держави.

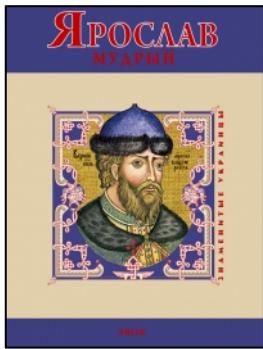
Автор спростовує фальсифікації й "сенсації" в сучасних публікаціях з "альтернативної історії" у літературі, інтернеті, обвинувачення великого князя у злочинах на шляху до влади, убивстві своїх братів Бориса й Гліба, у непричетності до будівництва Софіївського собору та ін.

Духопельников В. М. Ярослав Мудрий / В. Духопельников. – Харьков : Фолио, 2009. – 122 с. – (Знаменитые украинцы).

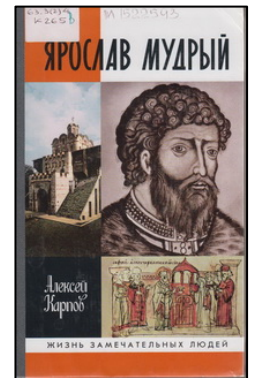
Видання доктора історичних наук, професора, заслуженого викладача Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Розповідає про князя Ярослава, який продовжив головну справу життя свого батька, Володимира Великого, – "збирання" давньоруських земель. Він відновив єдність Київської Русі, зміцнив державний апарат, заклав основи судової системи та провів культурні перетворення. Саме при ньому Київська Русь стала найбільшою державою Європи. Все це дає історикам підставу стверджувати, що час правління Ярослава, прозваного Мудрим (1019–1054) – це час найвищого розквіту Київської Русі.

Карпов А. Ю. Ярослав Мудрий / Алексей Карпов. – Изд. 3-е, испр. – М. : Молодая гвардия, 2010. – 583 с. – (Жизнь замечательных людей).

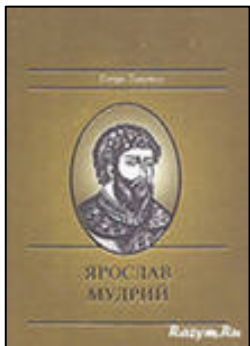
Відомий російський письменник і історик А. Ю. Карпов майстерно поєднує в текстах науковий аналіз і істинне співпереживання долям героїв, провів справжнє розслідування історії життя свого героя – великого князя Ярослава Мудрого. Автор показав усі перипетії його життя, як людини, якому пощастило увійти в історію з прізвиськом "Мудрий", домогтися влади, утримати її і зробити Русь однією з найсильніших і найавторитетніших держав епохи.

Толочко П. П. Ярослав Мудрий / Петро Толочко. – Київ : Альтернативи, 2002. – 272 с.

П. П. Толочко – відомий український історик, археолог, професор, академік НАН України, директор Інституту археології НАНУ, зробив вагомий внесок у розв'язання проблем історії східних слов'ян, Київської Русі та українського середньовіччя.

Книга написана на багатому документальному матеріалі і присвячена життю та діяльності видатного будівничого Київської Русі князя Ярославу Мудрому. За його князювання для скріплення влади в державі та впорядкування правових та соціальних відносин громадян було укладено збірник законів, так звану Правду Ярослава, що становить найдавнішу частину законів руського права – Руської Правди. За Ярослава Мудрого поширилося і зміцніло християнство в Київській Русі, а також оформилася організаційна структура й церковна ієрархія.

Становлення права Київської Русі за князювання Ярослава Мудрого

“Ярослав над усе полишив по собі пам’ять в руській історії своїми справами внутрішнього устрою”

М. Костомаров

Правда Руська [Електронний ресурс] : [пер. зроблено за вид.: Правда Руська : тексти на основі 7 списків та 5 ред. / склав та підгот. до друку С. Юшков. — Ред. 4-та. — Київ : ВУАН, 1935. — С. 137–144. (на основі тексту Архів. коміс. АН СРСР, № 240, Новгородський 1-й літопис XV ст.)] // Ізборник. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>.

"Правда Руська" – пам'ятка юридичної думки України-Русі епохи Середньовіччя. З огляду на унікальність і синкретичний характер твір має численних дослідників і велику наукову літературу.

Тривалий час єдиним науковим виданням "Правди Руської" була публікація текстів пам'ятки російським ученим Н. Калачовим "Попередні юридичні відомості для повного пояснення Руської Правди" (СПб., 1846).

Після 1846 р. науково підготовлене видання текстів "Правди Руської" було здійснено в Україні професором С. Юшковим: «Правда Руська». Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій" (К., 1935). Це видання залишається найавторитетнішим і сьогодні.

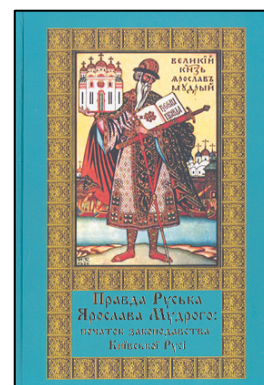
Українські та російські вчені впродовж XIX–XX ст. зібрали близько 100 списків "Правди Руської", зроблених у XIII–XVII ст., які в кінцевому підсумку згрупували в три редакції: Коротка Правда, Широка Правда і, окремо виявлена Л. Білецьким, Скорочена Правда. До сьогодні остаточно не з'ясовано, яка з редакцій — Коротка чи Широка — є старішою. Але безсумнівно те, що будь-яка з редакцій, кожен її список є пам'яткою надзвичайної ваги.

"Правда Руська" (назва "руська" засвідчує те, що вона постала в Києві, у Полянській Русі, і обслуговувала в ній адміністративно-правові потреби, а потім була поширена на Новгородську землю й інші князівства) не має прототипу, хоча вчені наполегливо шукали його у візантійському, болгарському, скандинавському законодавстві. Не виявлено слідів і римського права. Отже, маємо оригінальний витвір давньоукраїнської юридичної думки початку XI ст., що постав у колі велемудрих одностумців-книжників Великого київського князя Ярослава Мудрого.

Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі : навч. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв. – Харків : Право, 2014. – 344 с.

Видання присвячене видатній законодавчій пам'ятці права Київської Русі – "Правді Руській", в основі якої лежить "Правда Ярослава Мудрого": тексти двох редакцій – Короткої і Поширеної Правди, їх переклади, коментарі, а також фрагменти найвизначніших праць з історії створення, дослідження її текстів.

Укладачами при складанні коментарів до тексту Руської Правди враховано як досвід попередників, так і досягнення вітчизняної історико-правової науки у дослідженні права Давньоруської держави.

Церковний Устав великого князя Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : [текст по изд.: Макарий (Булгаков), митрополит Московский и Коломенский. История Русской Церкви. Кн. 2. М., 1995] // Седмица.RU / Церк.-науч. центр "Православ. Энцикл.". – Режим доступу : <http://www.sedmitza.ru/text/443928.html>.

При Ярославі Мудрому з'явився і Церковний Устав або Кормча книга складена на основі візантійського Номоканона. У ньому вперше були розмежовані поняття гріха і злочину: всякий злочин є гріх, але не всякий гріх – злочин.

Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9 т. – Київ : Дніпро, 2001. – Т. 1 : (X–XV ст.). – 632 с. – Зі змісту: **Правда Руська**. – С. 178–185.

Україна. Антологія пам'яток державотворення X–XX ст. : у 10 т. – Київ : Основи, 2009. – Т. 1 : Києворуська держава: суспільно-політична і художня спадщина доби середньовіччя (X–XIII ст.) / упоряд., передм. та прим. О. Сліпушко. – 438 с. – Зі змісту: **Правда Руська**. – С. 106–113.

Ці наукові видання містять визначальні суспільно-політичні, правові та художні пам'ятки доби Києворуської держави (X–XIII ст.), які репрезентують зародження і становлення державного і літературного мислення в епоху Середньовіччя.

Епоха Раннього християнського Середньовіччя представлена літописом "Повість врем'яних літ" та "Правдою Руською". "Правда Руська" презентує систему суспільних і правових уявлень українського народу у найдавніші часи, і в цьому її неабияке значення.

Антологія української юридичної думки : [в 10 т.] / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ : Юрид. кн., 2002. – Т. 2 : Історія держави і права України: Руська Правда. – 592 с.

Багатотомна "Антологія української юридичної думки" видана Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, знайомить з кращими здобутками вітчизняних правознавців XVIII–XX ст. Зібрання побудоване за галузевим і тематичним принципами. Другий том "Антології" містить праці, присвячені дослідженням видатної пам'ятки політико-правової культури України – Руської Правди: історії її створення, джерелам, змісту та системі.

У 2 т. включено наступні праці вчених-правознавців:

- Білецький Л. Т. Руська правда й історія її тексту;
- Борисенко С. Г. Карний зміст "поток" Русской Правды;
- Вернадський Г. В. Об одном возможном источнике Русской Правды;
- Владимирский-Буданов М. Ф. Русская Правда (рецензии на работу Л. К. Гетца о Русской Правде); Русская Правда (из "Обзора истории русского права");
- Дювернуа Н. Л. Источники права и суд в древней России;
- Иванишев Н. Д. О плате за убийство в древнем русском и других славянских законодательствах в сравнении с германскою вирою;
- Лащенко Р. М. Руська Правда (з "Лекцій по історії українського права"); Впливи права українського на суспільне життя XIV–XV віків у Великому князівстві Литовському; Право власності в Руській Правді;
- Леонтович Ф. И. Русская Правда и Литовский Стату;
- Лешков В. Н. Русский народ и государство; История русского общественного права до XVIII в.;
- Максимейко М. О. Опыт критического исследования Русской Правды; Система Руської Правди в її поширеній редакції; Про смердів Руської Правди;
- Малиновский О. О. Русская Правда (из "Лекций по истории русского права");
- Усенко І. Б. Українська історико-юридична наука та "Руська Правда";
- Чубатий М. Д. Княжа Русь – Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй; Руська Правда (з "Огляду історії українського права");
- Шелухін С. П. До вивчення "Руської Правди";
- Юшков С. В. Русская Правда; Происхождение, источники, ее значение;
- Ясинский М. Н. "Село" и "вервь" Русской Правды.

Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2008. – Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред.: М. В. Цвік, О. В. Петришин. – 728 с. – Зі змісту: Гончаренко В. Д. **Право України в період Київської Русі і часів феодальної роздробленості** / В. Д. Гончаренко. – С. 222–232.

Фундаментальне комплексне дослідження колективу науковців Національної академії правових наук України, якому присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки 2011 року.

Перший том розглядає загальні проблеми формування та розвитку правової системи України – методологічні проблеми дослідження правової системи, процес історичного становлення правової системи України від "Руської Правди" Ярослава Мудрого до сучасності, вироблення поняття правової системи, висвітлення її особливостей, структури та тенденцій її розвитку.

Дослідження опубліковано українською (2008), російською (2011), англійською (2013) мовами.

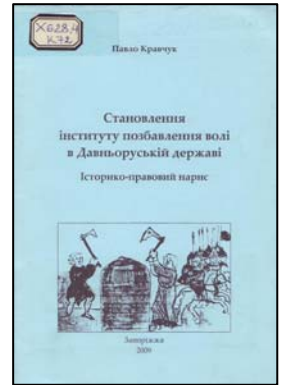

Дювернуа Н. Л. Источники права и суд в Древней России : опыты по истории рус. гражд. права / Н. Дювернуа ; Ассоц. Юрид. центр. – [Репринт. изд. 1869 г.]. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 396 с. – (Антология юридической науки).

Репринтне видання 1869 р. магістерської дисертації видатного цивіліста свого часу М. Л. Дювернуа (1836–1906), яка стала класичною працею з історії російського середньовічного права. На думку автора, "в цій праці дано дослідження умов та органів розвитку права і процесу, на прикладі Російської Правди, договірних грамот, пам'ятників юридичної практики та законодавства XIV–XV ст.". Основний текст роботи складається з п'яти розділів, зміст яких відповідає історичним періодам розвитку російського суспільства: відомості про право в епоху до Руської Правди, докладно розглядається період створення Руської Правди, склад її редакції, суд на даному етапі, суть подальшого розвитку права, форми договірних вирішень спорів про право та розвиток органів суду. Книга забезпечена посиланнями на цитовані джерела, містить положення розвитку права з п'ятнадцяти пунктів.

Кравчук П. П. Становлення інституту позбавлення волі в Давньоруській державі : іст.-прав. нарис / Павло Кравчук. – Запоріжжя, 2009. – 28 с.

Історико-правовий нарис про становлення інституту позбавлення волі як звичного інструменту державного примусу. Простежується закріплення загально визначених приписів ув'язнення, його інституалізація, в практиці судочинства Давньої Русі. Щодо Ярославової Правди – вона водночас із низкою архаїчних норм закріпила економічно важливу та прогресивну систему судових штрафів. Жорстке переплетіння фіскальної політики із судочинством, прояснює чому Руську Правду часто відносять до вичерпного статуту давньоруських цивільних кар, тоді як її головним завданням було встановлення "правильного миру", коли нові феодальні порядки діставали офіційної санкції, а злочини серед підданих оберталися для держави джерелом доходів.

Довідкові видання

Видатні постаті в історії України IX–XIX ст. : короткі біограф. нариси, іст. та худож. портрети. – Київ : Вища шк., 2002. – С. 29–31.

Вікіпедія [Електронний ресурс] : вільна енцикл. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Панова. – Київ : Ін Юре, 2002. – С. 23–27.

Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – С. 1021–1022.

Ілюстрована енциклопедія історії України : у 3 т. – Вид. переробл., допов. – Київ : Спалах, 2004. – Т. 1 : (Від найдавнішого часу до кінця 18 ст.). – С. 209.

Київ [Електронний ресурс] : веб-енцикл. – Режим доступу : <http://wek.kiev.ua>.

Новий довідник. Історія України. – 5-те вид., переробл. і допов. – Київ : Казка, 2010. – С. 69–74.

Потоцький В. П. Хто є хто в українській історії / В. П. Потоцький. – Харків : Школа, 2010. – С. 24–27.

Україна: хронологія розвитку. – Київ : Кріон, 2009. – Т. 2 : Давні слов'яни. Київська Русь. – С. 227–237.

Уривалкін О. М. Довідник з історії України / О. М. Уривалкін. – Київ : Дакор : КНТ, 2009. – С. 62–66.

Юридична енциклопедія : в 6 т. – Київ : Укр. енцикл., 2004. – Т. 6 : Т – Я. – С. 516–517.